

JERZY BOSOWSKI
Uniwersytet Opolski, Wydział Teologiczny
<https://orcid.org/0000-0002-8138-6595>

Kocioł Ezechiela (Ez 24,1-14) w świetle retoryki hebrajskiej

Ezekiel's cauldron (Ezek 24:1-14) in the light of Hebrew Rhetoric

Abstract

The context of the research was that different commentators propose different structures for the text under study. The aim of the research became to work out the structure that the ancient inspired author inserted in the text. For this, the method of Hebrew rhetoric, which was developed by Roland Meynet, was used. It was possible to discover the structure of the studied text. It is a parallel structure with the scheme: A (v. 1a) – B (v. 4ab) – C (v. 6b) – C' (v. 9b) – B' (v. 11abc) – A' (v. 14a). The conclusions that were drawn are the picture of God that emerges from the Book of Ezekiel is God Almighty. The God of Israel can do anything, even make Nebuchadnezzar the instrument of punishment, both of Israel and Egypt. In addition, the study of Hebrew Rhetoric in the Book of Ezekiel should continue, as most of the oracles and visions are still undeveloped.

Keywords: Ezekiel, Book of Ezekiel, Ezekiel's cauldron, Hebrew rhetorical method, parallel structures.

Abstrakt

Kontekstem badań było to, że niektórzy komentatorzy proponują różne struktury badanego tekstu. Celem badań stało się opracowanie struktury, którą zamieścił w tekście starożytny autor natchniony. Do tego posłużyła metoda retoryki hebrajskiej, którą opracował Roland Meynet. Udało się odkryć strukturę badanego tekstu. Jest to konstrukcja paralelna o schemacie: A (w. 1a) – B (w. 4ab) – C (w. 6b) – C' (w. 9b) – B' (w. 11abc) – A' (w. 14a). Wnioski: obraz Boga, jaki wyłania się z Księgi Ezechiela, to Bóg Wszchemogący. Bóg Izraela może wszystko uczynić, nawet Nabuchodonozora uczynić narzędziem karania zarówno Izraela, jak i Egiptu. Ponadto należy nadal prowadzić badania nad retoryką hebrajską w Księdze Ezechiela, gdyż większość wyroczeni i wizji nadal nie jest opracowana.

Słowa kluczowe: Ezechiel, Księga Ezechiela, kocioł Ezechiela, metoda retoryki hebrajskiej, struktury paralelne.

Wprowadzenie

Różni komentatorzy Księgi Ezechiela proponują różne struktury badanego tekstu. Daniel Isaac Block sugeruje podział na 5 części: 1) Ez 24,1-3a; 2) Ez 24,3b-5; 3) Ez 24,6-8; 4) Ez 24,9-13 oraz 5) Ez 24,14. Zwraca uwagę na występujący w w. 3 termin שַׁפַּת (*sapat*)¹, który ma identyczną formę fonetyczną z występującym w w. 14 terminem טַשַׁפַּת (*sapat*)². Te terminy tworzą inkluzję alegorii³.

Moshe Greenberg dzieli badany tekst na ekspozycję (ww. 1-2) i trzy główne części (ww. 3-5; 6-8; 9-14)⁴.

Leslie C. Allen wskazuje, że formuła słowa, która występuje w ww. 1 i 15, w sposób czytelny wskazuje granice badanego fragmentu. Sądzi, że przypowieść zawarta w ww. 3-5 ma swoją interpretację w ww. 6-14. Jest to wyrocznia osądzająca, która składa się z dwóch części: oskarżenie (ww. 6-8) i karanie (ww. 9-14). Obie części łączy cząsteczka לָכֵן (*laken* – „dlatego”; w. 9a). W tekście pojawiają się dwa tematy: gotowanie mięsa w kotle oraz rdza i jej usunięcie⁵.

Walter Zimmerli w swojej egzegezie dokonuje podziału ww. 3b-14 na: a) ww. 3b-5 mające swoją oryginalną interpretację w ww. 9-10a; b) rozszerzenie w ww. 6-8 zinterpretowanych w ww. 10b-13a; c) kolejny dodatek w ww. 13b-14 sygnowany słowem kluczowym o rdzeniu טָהַר (*taher* – „być czystym”)⁶, który w w. 13 występuje dwukrotnie⁷.

Zatem celem badań stało się opracowanie struktury, którą zamieścił w tekście starożytny autor natchniony. Do tego posłużyła metoda retoryki hebrajskiej, którą opracował Roland Meynet⁸.

¹ W *Qal*: „postawić”, „umieścić”, „położyć”, „ustanowić”, „utwierdzić”; J. STRONG, *Hebrajsko-polski i aramejsko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów hebrajskich i aramejskich oraz kodami Baumgartnera* (Prymasowska Seria Biblijna; Warszawa 2017) 1122.

² „Sądzić”, „rządzić”, „oczyszczać z zarzutów”, „bronić”, „karać”; STRONG, *Hebrajsko-polski słownik Stronga*, 1117.

³ D. I. BLOCK, *The Book of Ezekiel, Chapters 1–24* (New International Commentary on the Old Testament; Grand Rapids, Mich. 1997) I, 769–781.

⁴ M. GREENBERG, *Ezekiel 21–37* (Herders Theologischer Kommentar zum Alten Testament; Freiburg – Basel – Wien 2005) II, 135–136.

⁵ L. C. ALLEN, *Ezekiel 20–48* (Word Biblical Commentary 29; Dallas 1990) 56–57.

⁶ STRONG, *Hebrajsko-polski słownik Stronga*, 395.

⁷ W. ZIMMERLI, *Ezekiel 1: A Commentary on the Book of the Prophet Ezekiel, Chapters 1–24* (Hermeneia: A Critical and Historical Commentary on the Bible; Augsburg 1979) 497.

⁸ R. MEYNET, *Treatise on biblical rhetoric* (International Studies in the History of Rhetoric 3; Leiden – Boston 2012).

1. Wstępne zagadnienia literackie

1.1. Kontekst poprzedzający i następujący

Alegoria kotła wpisuje się w ciąg wyroczni przeciw Izraelowi, które rozpoczynają się w Ez 4. Rozdział 24. to tekst o grzechach Jerozolimy (ww. 1-14), która będzie wystawiona na zniszczenie, oraz zakazie żałoby po śmierci żony proroka (ww. 15-27). Tekst o kotle rozpoczyna się datą, zatem niewątpliwie jest samodzielną jednostką literacką. Od rozdziału 25. do 32. są wyrocznie przeciw obcym narodom, których jest siedem (Ammon, Moab, Edom, Filistea, Tyr, Sydon oraz Egipt). W Ez 28,24-26 są zapowiedzi wybawienia Izraela, po czym w rozdziałach 29–32 występują wyrocznie przeciw Egip-towi, które kończą *pars destruens* Księgi Ezechiela. Od 33. rozdziału rozpoczyna się *pars construens*, która trwa do samego końca Księgi.

1.2. Delimitacja tekstu

Przy podziale tekstu dobrze jest kierować się występującym w członach tetragramem (JHWH). Jest to odwołanie się Boga do Najwyższego Autorytetu, którym jest On sam. Takie wystąpienia tetragramu należy odnotować w Ez 24,1.3.6.9 i 14 (w w. 14 dwa razy). Dodatkowym kryterium będzie także zmiana tematu (najczęściej występująca w badanym tekście) oraz wyrażenie „dlatego”, które jest przejściem od opowiadania do dyskursu.

2. Analiza retoryczna

2.1. Analiza oddolna fragmentu Ez 24,1-14

2.1.1. Część pierwsza, urywek pierwszy (Ez 24,1-3c)

Do badań wykorzystano przekład interlinearny R. Rumianka⁹. Analizowany tekst jest fragmentem (samodzielną jednostką tekstu). Został on podzielony na 3 części. Opisywane będą urywki, które zawierają segmenty. Urywek może zawierać najwyżej 3 segmenty. Segmenty składają się z członów i może ich być najwyżej 3. Segmenty będą oddzielane pustą linią zgodnie ze wskazówką, którą sugeruje R. Meynet¹⁰.

⁹ R. RUMIANEK, „Księga Ezechiela”, *Prorocy: hebrajsko-polski Stary Testament: przekład interlinearny z kodami gramatycznymi, transliteracją i indeksem słów hebrajskich* (ed. A. KUŚMIREK; Prymasowska Seria Biblijna; Warszawa 2008) 1287–1289.

¹⁰ MEYNET, *Treatise on biblical rhetoric*, 187–194.

^{1a} I stało się	słowo JHWH	do mnie	
^{1b} w roku	dziwiątym, w miesiącu	dziiesiątym, w dziesiątym	(dniu) miesiąca,
^{1c} mówiąc:			
^{2a} Synu człowieczy,	zapisz sobie	nazwę	dnia,
^{2b} właśnie	dnia	tego	obległ król Babilonu Jerozolimę,
^{2c} w dokładnie	dniu	tym.	
^{3a} I opowiedz przypowieść	dla domu buntowniczego,		
^{3b} powiedz przypowieść	do nich:		
^{3c} Tak	mówi	Pan,	JHWH:

Pierwszy urywek jest spójny poprzez występujący tetragram w członach skrajnych (1. człon pierwszego segmentu i 3. człon trzeciego segmentu). Segment pierwszy jest połączony terminami: „słowo” (środkowy w 1. członie) oraz „mówiąc” (jedyne w 3. członie). Oba terminy wywodzą się z tej samej grupy semantycznej. Człon 2. pierwszego segmentu zawiera 3 określenia czasu (rok, miesiąc, dzień) oraz 3 liczebniki.

Segment drugi jest spojony terminem „dzień”, który występuje 3 razy i w każdym członie. W tekście hebrajskim jest zapisany z rodzajnikiem (היום – *hajjom*)¹¹. To jest nawiązanie do segmentu wcześniejszego, gdyż – co prawda – nie ma zapisanego słowa „dzień”, ale występuje jako domyślne słowo w dacie. W drugim segmencie należy jeszcze odnotować występowanie nazw własnych: „Babilon” (בָּבֶל – *babel*) oraz „Jerozolima” (יְרוּשָׁלַיִם – *jerusalaim*).

Segment trzeci jest spojony terminami: „i opowiedz [przypowieść]” (וּמְשַׁל – *umeschol*) oraz „przypowieść” (מִשְׁלַל – *mashal*). Oba terminy mają ten sam rdzeń. Pierwsze wystąpienie (termin początkowy 1. członu) to forma czasownikowa, natomiast drugie wystąpienie (termin początkowy 2. członu) to forma rzeczownikowa¹². Oba początkowe terminy o tym samym rdzeniu spajają cały segment. Dodatkowo terminy: „i powiesz” (środkowy 2. członu; וְאָמַרְתָּ – *ve’amarta*) oraz „mówi” (pierwszy środkowy 3. członu; אָמַר – *amar*) także mają ten sam rdzeń, co przyczynia się do spójności 2. i 3. członu. Wraz z *mashal* powoduje, że cały segment jest spójny.

2.1.2. Część pierwsza, urywek drugi (Ez 24,3d-5)

W urywku drugim następuje zmiana tematu. Została przekazana treść przypowieści.

¹¹ W ww. 2b i 2c „dzień” w przekładzie Biblii Tysiąclecia wyd. V.

¹² *Umeschol* – „posłużyć się przysłowiem”, „mówić w przypowieściach”; *mashal* – „przysłowie”, „przypowieść”, „porzekadło”; STRONG, *Hebrajsko-polski słownik Stronga*, 664.

^{3d} Postaw	ten kocioł,			
^{3c} postaw,				
^{3f} a także wlej	w niego	wody.		
^{4a} Włóż	kawałki jego	do niego,	cały kawałek dobry,	udziec i łopatkę.
^{4b} Najlepszymi	kości	napelnij.		
^{5a} Najlepszą		owcę	weź,	
^{5b} a także		podłóż (drwa)		kościom pod nim.
^{5c} Zagotuj		wrzątek jego,		
^{5d} także niech gotują się		kości jego		wewnątrz jego.

W całym urywku tematem jest kocioł¹³, co zostanie do niego włożone, co zostanie pod niego podłożone i co się będzie w nim działo. Wspólny temat dobrze spaja badane 3 segmenty. Jednak dodatkowo do spójności przyczyniają się występujące terminy. Początkowe terminy 1. i 2. członu pierwszego segmentu są identyczne: „postaw” (שָׁפַת – *shepot*). Także 3. człon ma początkowy termin „wlej” (יָצַק – *jetzok*). Są to 3 imperatywy.

Podobnie jest w drugim segmencie. Także występują 3 imperatywy: „włóż”, „napelnij” oraz „weź”; podobnie elementy zwierząt: „udziec” oraz „łopatka”, a także „kości”, a nawet „owca”. Pojawia się także podwójny termin: „najlepszymi” i „najlepszą” (oba w tekście hebrajskim to מִבְּחָר – *mibhar*)¹⁴.

W trzecim segmencie 2 razy występują „kości” (עֲצָמִים – *‘atzamim*), co wiąże segment trzeci z drugim, ponieważ są to wyrażenia z tym samym rdzeniem (עצם – *‘etsem*). Ponadto występujący w pierwszym segmencie termin „wody” (מַיִם – *mayim*) jest z tej samej grupy semantycznej, co występujące w trzecim segmencie wyrażenie „wrzątek jego” (רֵתְחֵיהָ – *retacheiha*); także dwa imperatywy: „podłóż” i „zagotuj”. W całym urywku występuje 8 imperatywów.

2.1.3. Część druga, urywek pierwszy (Ez 24,6a-e)

W poniższym urywku następuje zmiana tematu. Po pierwsze, występuje sformułowanie: „dlatego”¹⁵ oraz formuła słowa: JHWH; po drugie, występuje „biada!” dla „miasta krwi”.

¹³ Jerozolima, która według porównania Judejczyków (Ez 11,3) podobna jest do kotła, w którym oni sami przedstawiają się jako mięso, przystawiona zostanie do płonącego ognia oblężenia; por. I. CYLKOW, *Księga Ezechiela יחזקאל* (Kraków 2010) 134.

¹⁴ Najznamienitsi mieszkańcy schronią się do stolicy; CYLKOW, *Księga Ezechiela*, 134.

¹⁵ Forma לָכֵן (*laken* – „dlatego”) oznacza przejście z opowiadania do dysputy; por. BLOCK, *The Book of Ezekiel, Chapters 1–24*, 775.

^{6a} Dłatego	tak mówi	Pan,	JHWH:
^{6b} Biada	miastu	krwi!	
^{6c} Kotłowi,	któremu	rdza jego	na nim
^{6d} i rdza jego	nie	zeszła	z niego.
^{6e} Kawałkom jego	dla kawałków jego		wyjmij go.

Spójność urywka zbudowana jest poprzez termin „krew”, który pojawia się w pierwszym segmencie. W drugim segmencie 2 razy występuje temat „rdzy”: „rdza jego” (חֶלְאֵלֶיךָ – *chel'atah*) oraz „i rdza jego” (וְחֶלְאֵלֶיךָ – *vechel'atah*). „Rdza” jest symbolem „krwi”. Zatem można stwierdzić, że temat „krwi”/„rdzy” spaja cały urywek. „Biada” skierowane jest do „miasta krwi”, ale zaraz potem występuje: „kotłowi, któremu rdza jego na nim”. Jest to dość czytelne porównanie: miasto (Jerozolima) jest porównane do kotła, a krew przelewana w tym mieście jest porównana do rdzy¹⁶. Dodatkowo spaja urywek wyrażenie: „kawałkom jego” (לְנִתְחֵיהָ – *lintacheiha*), które zaraz ma powtórzenie: „dla kawałków jego” (w tekście hebrajskim jest użyty ten leksem), co we współczesnym języku polskim oznacza: „kawałek po kawałku”¹⁷.

2.1.4. Część druga, urywek drugi (Ez 24,6f-8)

Następuje zmiana tematu – pojawia się nowe pojęcie: „naga skała”.

^{6f} Nie padł	na niego	los,	
^{7a} bo	krew jego (jest)	(kotła)	wewnątrz jego.
^{7b} I stało się;	na nagiej	skale	położyła jego (krew).
^{7c} Nie	wylewała jej	na ziemię,	aby przykryć na nim proch.
^{8a} Aby wzbudzić		uniesienie,	
^{8b} aby	zemstę	umieściłem	krew jego na nagiej skale.
pomścić			
^{8c} Skały	nie można	zakryć. פ	

Wyrażeniem, które spaja cały urywek, jest: „krew jego” (דָּמָהּ – *damah*), występujące w 2. członie pierwszego segmentu oraz w 2. członie trzeciego segmentu. Kolejne wyrażenie: „na nagiej skale” (עַל-צִחֵי־סֶלֶעַ – *al-tzechiach sela*) przyczynia się do

¹⁶ Na tym poziomie cały tekst (od w. 1) otrzymuje swój unikalny aspekt; por. A. S. JASIŃSKI, *Księga Proroka Ezechiela. Nowy komentarz. Ez 21–25* (Opole 2019) VI, 389.

¹⁷ Połąć po łać, bez różnicy i bez oznaczenia losem, który z mieszkańców ma być wcześniej lub później zabity, lub uprowadzony do niewoli; por. CYŁKOW, *Księga Ezechiela*, 134.

jedności urywka. Wyrażenie to występuje w 1. członie drugiego segmentu, a także jest powtórzone w 2. członie trzeciego segmentu¹⁸. Bóg w w. 8 jest przedstawiony jako mściciel¹⁹.

2.1.5. Część trzecia, urywek pierwszy (Ez 24,9-10)

Urywek 2. zaczyna się od „dlatego” (przejście od opowiadania do dyskursu). Ponadto występuje formuła słowa JHWH, co niewątpliwie świadczy o nowej jednostce literackiej.

^{9a} Dłatego	tak	mówi	Pan,	JHWH:
^{9b} Biada	miastu	krwi!		
^{9c} Również Ja		uczynię wielkim	stos.	
^{10a} Uczyń liczne	drzewa,			
^{10b} podpal	ogień,			
^{10c} gotuj	mięso			
^{10d} i sporządzaj	przyprawę,			
^{10e} a kości	niech spłoną.			

Ponownie występuje zwrot: „Biada miastu krwi!” (por. w. 6b). Po czym Bóg oświadcza: „również Ja” (גַּם־אֲנִי – *gam-‘ani*), co oznacza, że Bóg Izraela osobiście zaangażuje się we współpracę rozpoczętą przez innych wykonawców²⁰. YHWH zapowiada, że „uczyni wielki stos”²¹. Jednak imperatywy są kierowane do proroka: „uczyn” „podpal”, „gotuj” oraz „sporządzaj”. To one tworzą spójność urywka. Także rzeczowniki: „drzewa”, „ogień”, „mięso”, „przyprawa”, a także „kości” przyczyniają się do spójności urywka²².

¹⁸ W przekładzie R. Rumianka (Ez 24,8) jest: „umieściłem krew jego na nagiej skale. Skąły nie można zakryć”. Po kropce występuje powtórzone słowo „skała”. Takiego powtórzenia w BH nie ma; RUMIANEK, *Księga Ezechiela*, 1288. Podobnie jest w przekładzie Jasińskiego: „umieściłem krew jego na nagiej skale; skały nie można zakryć”. Tym razem po średniku jest powtórzony termin „skała”. Być może obaj autorzy dokonali takiej zmiany, aby polski czytelnik mógł łatwiej zrozumieć już i tak trudny tekst; JASIŃSKI, *Księga Proroka Ezechiela. Nowy komentarz. Ez 21–25*, 393. Natomiast Cyłkow dokonuje przekładu: „zostawiłem krew jego na skale nagiej, aby nigdy przykryta nie była”. Nie powtarza terminu „skała”, przez to jego przekład jest wierny oryginalnemu tekstowi hebrajskiemu; CYLKOW, *Księga Ezechiela*, 135.

¹⁹ Por. JASIŃSKI, *Księga Proroka Ezechiela. Nowy komentarz. Ez 21–25*, 393. Właśnie dlatego, że pomszczoną nie jest, krew niewinna nie miała wsiąkać w ziemię; por. CYLKOW, *Księga Ezechiela*, 135.

²⁰ Wszystko, co było dotychczas wykonywane, pozostawało pod kontrolą Boga Izraela i było przygotowaniem do należytego przedsięwzięcia. Będzie nosiło znak obecności działającego JHWH; por. JASIŃSKI, *Księga Proroka Ezechiela. Nowy komentarz. Ez 21–25*, 403.

²¹ „I najpotężniejszych ogarnie ogień wojny”; CYLKOW, *Księga Ezechiela*, 135.

²² Kocioł symbolizuje mury Jerozolimy, zatem rozprawa z tym miastem dokona się w obrębie jego murów; por. JASIŃSKI, *Księga Proroka Ezechiela. Nowy komentarz. Ez 21–25*, 404.

2.1.6. Część trzecia, urywek drugi (Ez 24,11-12)

Ponownie wraca temat kotła. Tym razem prorok ma go opróżnić i ustawić pusty na ogniu.

11a	A ustaw go	na żarze	pusty,
11b	aby	rozgrzał się	
11c	i rozżarzyła się	miedź jego,	
11d	i roztopiła się	wewnątrz niego	nieczystość jego,
11e	usunięta	rdza jego.	
12a	Trud	nie pomógł	
12b	i nie zejdzie	z niego	liczna rdza jego, (nawet) w ogniu rdza jego.

Po ugotowaniu mięsiwa Ezechiel otrzymuje polecenie opróżnienia kotła i ustawienia go na żarze²³. Celem jest rozgrzanie kotła, aby usunąć rdzę (nieczystość Jeruzolimy).

Spójność pierwszego segmentu polega na zastosowaniu w każdym z 3 członów terminów: „na żarze” (עַל-הַזָּהָבִים – *al-gechaleiha*)²⁴, „rozgrzał się”, a także „rozżarzyła się”. Wszystkie pochodzą z tej samej grupy semantycznej. Drugi i trzeci segment jednoczy termin „rdza jego” (חֵלְאֵתָהּ – *hel'atah*). Występuje on w członie 2. drugiego segmentu oraz w ostatnim członie trzeciego segmentu 2 razy.

W w. 12ab (człony segmentu trzeciego) wskazują, że cały wysiłek, by oczyścić kocioł, spełził na niczym: „trud nie pomógł”. Termin „trud” (טְעֻנִּים – *te'unim*) jest wyjątkowym sformułowaniem użytym przez Ezechiela (*hapax legomenon* w BH)²⁵.

2.1.7. Część czwarta, urywek pierwszy (Ez 24,13)

W kolejnym urywku następuje zmiana tematu. Motywem przewodnim jest „nieczystość” i „oczyszczenie”.

²³ Por. CYLKOW, *Księga Ezechiela*, 136.

²⁴ Zastosowany termin ma wyjątkowe znaczenie dla relacji Ezechiela, pojawia się dodatkowo wyłącznie w opisie chwały Boga Izraela (Ez 1,12; 10,2); por. JASIŃSKI, *Księga Proroka Ezechiela. Nowy komentarz. Ez 21–25*, 406–407.

²⁵ Rdzeń חֵלְאֵת – „mozół”; podaje lokalizację Ez 24,12 STRONG, *Hebrajsko-polski słownik Stronga*, 1141; też: 1) „nieszczęście”, 2) „(groźące) nieszczęście”, 3) „grzech”, „niesprawiedliwość”, 4) „oszustwo”, „nicność”, 5) „fałszywy”, „bałwochwalczy kult”; L. KOEHLER – W. BAUMGARTNER – J. J. STAMM, *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu* (ed. P. DEC; Prymasowska Seria Biblijna; Warszawa ²2013) I, 22–23.

13a	W nieczystości twojej	niegodziwość.	
13b	Ponieważ	chciałem oczyścić ciebie,	
13c	a nie	oczyściłaś się	z nieczystości twojej,
13d	nie	oczyścisz się więcej	
13e	aż uśmierzę	uniesienie Moje	na tobie.

Zwrot „nieczystość twoja” tworzy spójność urywka. Występuje jako wyrażenie początkowe w 1. członie pierwszego segmentu („w nieczystości twojej” – **בְּטִמְאַתְךָ** – *betum’atech*), a także jako wyrażenie końcowe 1. członu drugiego segmentu („z nieczystości twojej” – **מִטִּמְאַתְךָ** – *mittum’atech*). Mają wspólny rdzeń **טָמַא**. Termin „oczyszczenie” także przyczynia się do integralności urywka. Występuje jako wyrażenie końcowe w 2. członie pierwszego segmentu („chciałem oczyścić ciebie” – **טִּהַרְתִּיךָ** – *tihartik*) oraz jako wyrażenia: środkowe w 1. członie drugiego segmentu (z przeczeniem „a nie” „oczyściłaś się” – **וְלֹא טָהַרְתְּ** – *welo tabart*), a także jako wyrażenie końcowe 2. członu drugiego segmentu (też z przeczeniem „nie” „oczyścisz się więcej” – **לֹא תִטְהַרְיִיעוּד** – *lo tithari*). Wszystkie te wyrażenia mają ten sam rdzeń **טָהַר**. Dodatkowo jedności dodają zaimki dotyczące Jerozolimy: „twojej” (2 razy), „na tobie” i „ciebie”.

2.1.8. Część czwarta, urywek drugi (Ez 24,14)

W kolejnym urywku następuje zmiana tematu. Bóg dokona osądu postępowania Jerozolimy.

14a	Ja, JHWH,	powiedziałem:	
14b	Przyjdzie	i uczynię (to).	
14c	Nie zaniedbam		
14d	i nie będę żałował,		
14e	i nie	będę współczuł.	
14f	Według dróg twoich	i według czynów twoich	osądzą ciebie,
14g	wyrocznia	Pana,	JHWH. פ

Segment ma inkluzję, którą jest tetragram, występujący w wyrażeniach skrajnych. Są to terminy początkowe i końcowe urywka. Dodatkowo łączą urywek terminy, które określają czynności Boga: „powiedziałem”, „i uczynię (to)”, „nie zaniedbam”, „i nie będę żałował” oraz „i nie będę współczuł”. Trzy czynności mają przeczenie. Ponadto dwa wyrażenia: „według dróg twoich” oraz „według czynów twoich” także dodają spójności segmentowi.

Termin: „osądzą ciebie” (3. os. l. mn.) występuje w przekładzie Rumianka i Jasińskiego. Cyłkow używa 1. os. l. poj. („osądzę cię”)²⁶.

Warto też przytoczyć opinię L.C. Allena, który twierdzi, że pierwsza część (ww. 3-5) jest wierszem skomponowanym z kunsztem stylistycznym. Wydaje się, że dzieli się na dwie poetycko równoległe strofy: A¹ (w. 3), A² (w. 4) oraz B¹ (w. 5ab) i B² (w. 5cde)²⁷. Natomiast D.I. Block wskazuje, że niektórzy uczeni skłonni są postrzegać wyrocznie właściwą w ww. 3b-14 jako połączenie dwóch odrębnych wyroczni. Składają się na nie odpowiednio: poetycka pieśń o gotowaniu i jej interpretacja (ww. 3b-5, 9-10) oraz postać skorodowanego garnka (ww. 6-8, 11-14)²⁸.

2.2. Analiza odgórna Ez 24,1-14

Po dokonaniu analizy oddolnej można szerzej spojrzeć na badany tekst i wykonać analizę odgórna.

Podczas uważnej lektury badanego tekstu daje się zauważyć pewne powtórzenia tematyczne. Na przykład tetragram występuje 6 razy. Jest to swoisty „refren” oraz inkluzja, gdyż występuje w ww. 1 i 14. Na początku wizji jest formuła słowa: „I stało się słowo JHWH do mnie”, natomiast w ostatnim wersie (14) jest potwierdzenie słów Boga: „Ja JHWH powiedziałem”. Jest to swoista „pieczęć”, którą Adonaj sam kładzie, powołując się na najwyższy Autorytet, czyli samego siebie.

Drugim tematem jest kocioł. Występuje on w ww. 3-5, gdzie jest opis, co ma być włożone do kotła, oraz w ww. 10-13, gdzie naczynie ma być puste, postawione na ogniu, by wypaliła się jego nieczystość.

Trzecim tematem jest lamentacja: „Biada miastu krwi!”, występująca w powtórzonej formule w ww. 6 i 9. Zatem są to parametry, które pozwalają zaprezentować strukturę badanego tekstu.

A	(24,1-3a)	I stało się słowo JHWH do mnie	(w. 1a)
B	(24,3b-5)	cały <i>kawałek dobry, udziec i łopatkę; najlepszymi kośćmi napelnij</i>	(w. 4ab)
C	(24,6-8)	BIADA MIASTU KRWI!	(w. 6b)
C'	(24,9-10)	BIADA MIASTU KRWI!	(w. 9b)
B'	(24,11-13)	A ustaw go na żarze <i>pusty, aby rozgrzał się i rozżarzyła się miedź jego</i>	(w. 11abc)
A'	(24,14)	Ja, JHWH, powiedziałem	(w. 14a)

²⁶ Por. CYLKOW, *Księga Ezechiela*, 137.

²⁷ L. C. ALLEN, „Ezekiel 24:3-14: A Rhetorical Perspective”, *The Catholic Biblical Quarterly* 49/3 (1987) 404–414, 407.

²⁸ D. I. BLOCK, „Ezekiel's Boiling Cauldron: A Form-Critical Solution to Ezekiel 24:1-14”, *Vetus Testamentum* 41/1 (1991) 12–37, 14–15.

Gdzie: A – JHWH przemawia; B – Przypowieść o kotle; C – Biada miastu krwi!

2.2.1. Systemy liczbowe występujące w Ez 24,1-14

Księga Ezechiela zawiera wiele gatunków literackich, jednak wizje odrodzenia teokracji w nowej rzeczywistości wskazują na początki pojawiającej się nowej formy literackiej, zwanej apokaliptyką²⁹. W tym gatunku mają znaczenie symbole, także symbolika liczb. Liczba „siedem” wśród wszystkich liczb o znaczeniu symbolicznym jest w Biblii najważniejsza. Jest to liczba, która wyraża zakończenie dzieła stworzenia przez Boga (Rdz 2,2). Wyraża doskonałość, całość, pełnię i pewność³⁰.

- „JHWH” – występuje 6 razy;
- „rdza” – występuje 5 razy;
- „kości” – występuje 4 razy;
- „kawałki” – występuje 4 razy;
- „krew” – występuje 4 razy;
- „dzień” (z rodzajnikiem – הַיּוֹם) – występuje 3 razy;
- „nieczystość” – występuje 3 razy;
- „skała” – występuje 2 razy;
- „kocioł” – występuje 2 razy;
- „przypowieść”/„opowiedzieć przypowieść” (מִשְׁלָה + וּמְשַׁל) – występuje 2 razy;
- nazwy własne (oprócz JHWH): Babilon, Jerozolima.

3. Interpretacja teologiczna

Odkryta struktura wskazuje na 3 elementy, które są składowymi częściami konstrukcji. W centrum znajduje się powtórzona lamentacja nad Jerozolimą: „Biada miastu krwi!” (w. 6b.9b). Tę myśl otacza alegoria kotła, który najpierw miał zostać napełniony wybornymi kawałkami („cały kawałek dobry, udziec i łopatkę; najlepszymi kośćmi napełnij” – w. 4a), by potem opróżniony został ustawiony „na żarze pusty, aby rozgrzał się i rozżarzyła się miedź jego” (w. 11abc). Inkluzją spinającą badany tekst jest formuła słowa JHWH. Na początku: „I stało się słowo JHWH do mnie” (w. 1a), a na końcu: „Ja, JHWH, powiedziałem” (w. 14a).

Zatem te elementy struktury będą tematem interpretacji teologicznej.

Termin „biada” (אִיָּהּ – ’ôj)³¹ sporadycznie pojawia się w Księdze Ezechiela; zaledwie 4 razy (Ez 16,23 – 2 razy oraz 24,6.9) i zawsze w odniesieniu do Jerozolimy. Było to miasto nierządu (Ez 16,23) i krwi (Ez 24,6.9). Podkreśla to całkowitą degrengoladę mieszkańców, którzy pielegnowali bałwochwalstwo (nierząd) i zabijanie (przelewianie

²⁹ EDYCJA ŚWIĘTEGO PAWŁA, *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu: najnowszy przekład z języków oryginalnych z komentarzem* (Biblia dla Rodziny; Częstochowa 2013) 1847.

³⁰ J. CZERSKI, *Apokalipsa Świętego Jana: wstęp i komentarz. Część 1. Ap 1–3* (Opole 2018) 63.

³¹ „biada!”, „ach!”, „przejmujący okrzyk bólu lub rozpacz”; STRONG, *Hebrajsko-polski słownik Stronga*, 27; onomatopeja „ach!”, „biada!” KOEHLER – BAUMGARTNER – STAMM, *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*, I, 21.

krwi). Krew należała do Boga (była siedliskiem życia), stąd składane w świątyni krwawe ofiary były wyrazem szczególnego oddania się narodu wybranego swemu Panu. Natomiast przelewanie niewinnej krwi było niezwykle ostro napiętnowane, ponieważ oznaczało naruszenie porządku ustanowionego przez Boga³².

Ze względu na haniebną postawę mieszkańców Judy, Bóg podjął decyzję o ukaraniu Jerozolimy. Alegoria kotła symbolizuje Jerozolimę (por. przyp. 11). „Kocioł”, czyli zamknięta przestrzeń, ma duże znaczenie symboliczne. Oznacza środowisko, które jest całkowicie podporządkowane działaniu Bożemu. Naczynie jest zależne od Niego, a nie od „woli” tych, którzy stanowią jego treść wewnętrzną³³.

„Narzędziem” karania jest król Babilonu, o czym informuje w. 2: „Synu człowieczy, zapisz sobie nazwę dnia, właśnie dnia tego obległ król Babilonu Jerozolimę, w dokładnie dniu tym”. Nabuchodonozor był wykorzystany przez Boga jako narzędzie karania także w wyroczniach przeciw Egiptowi. W pierwszych trzech wyroczniach (Ez 29,1-16; 29,17-30,19 oraz 30,20-26) destruktozem Egiptu jest właśnie król Babilonu³⁴.

Kocioł najpierw miał być napełniony wodą. Potem Ezechiel otrzymał polecenie, by „włożyć kawałki jego do niego”, „cały kawałek dobry, udziec i łopatkę”, „najlepszymi kośćmi napełnij”, „najlepszą owcę weź” (ww. 4a.5a). „Najlepsze kawałki” symbolizują znamienitych mieszkańców Judy, którzy szukali schronienia w stolicy (por. przyp. 12). Następnie prorok otrzymał polecenie, by podłożyć pod kocioł drwa, aby „zagotować wrzątek jego, także niech gotują się kości jego wewnątrz jego” (w. 5cd).

Po kolejnym: „Biada miastu krwi!” (w. 6c) następuje wyjaśnienie alegorii: „Kotłowi, któremu rdza (רִתָּאֲלֹקָה – *helatah*)³⁵ jego na nim i rdza jego nie zesła z niego” (w. 6bc). Kotły w tamtych czasach były robione z miedzi. Ten metal nie rdzewieje, tylko w kontakcie z wilgotnym powietrzem pokrywa się patyną. To jest warstwa ochronna przed korozją, a zatem jest przeciwieństwem korozji. W LXX w tym miejscu jest ἰοϛ³⁶. Rdza w tekście ma znaczenie symboliczne, które podkreśla fakt zaistniałego zepsucia. Kocioł nie odgrywał swojej właściwej roli. Nie nadawał się już do przygotowywania w nim smacznych potraw sporządzanych z wybornych kawałków mięsa.

Rdza jest symbolem przede wszystkim krwi i innych nieprawości dokonujących się w mieście. W takim stanie znalazła się Jerozolima. Już nie była przychylnym środowiskiem, w którym mogli zamieszkać Izraelici. Negatywne zjawisko było permanentne.

³² Por. JASIŃSKI, *Księga Proroka Ezechiela. Nowy komentarz. Ez 21–25*, 389.

³³ Por. JASIŃSKI, *Księga Proroka Ezechiela. Nowy komentarz. Ez 21–25*, 385.

³⁴ Por. J. BOSOWSKI, „Gli oracoli di distruzione contro l’Egitto Ez 29–32 alla luce della retorica ebraica”, *Studi del settimo convegno RBS* (ed. F. GRAZIANO – R. MEYNET – B. WITEK; Rhetorica Biblica et Semitica 30; Leuven – Paris – Bristol, CT 2021) 81–100, 90.

³⁵ „Rdza”, „szumowiny”; STRONG, *Hebrajsko-polski słownik Stronga*, 334; „brud”, „rdza”, „śniedź”; KOEHLER – BAUMGARTNER – STAMM, *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*, I, 299.

³⁶ „Rdza”, „śniedź”; R. POPOWSKI, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu wydanie z pełną lokalizacją greckich hasel, kluczem polsko-greckim oraz indeksem form czasownikowych* (Prymasowska Seria Biblijna; Warszawa 42006) 298.

Świadczy o tym w. 6d: „rdza jego nie zesła z niego”. Zanieczyszczenie nie dotyczyło jedynie naczynia, lecz tego wszystkiego, co w nim się znajdowało (gotowane mięsa i kości). Całe wnętrze kotła uległo zepsuciu, co w najlepszy sposób ilustruje stan Jerozolimy zarówno w odniesieniu do jej zabudowy, jak i jej mieszkańców³⁷.

Naród wybrany utracił ziemię, lecz także utracił bezpieczeństwo. Stało się to na skutek popadnięcia przez Izrael w bałwochwalstwo. Ten grzech Ezechiel wielokrotnie piętnuje w swej Księdze. W nowej sytuacji (niewola babilońska) przewiny te mogły się jeszcze bardziej pogłębić. Zesłańcy zetknęli się bezpośrednio z potęgą babilońską. Zapewne też zetknęli się z uprawianymi tam różnymi formami kultu pogańskiego. Zadaniem Ezechiela było uchronienie ludu od próby całkowitej asymilacji ze środowiskiem babilońskim oraz wezwanie do nawrócenia i do przyjęcia kolejnego daru ofiarowywanego przez Boga³⁸.

Bóg podjął próbę naprawy zaistniałej sytuacji: „A ustaw go [kocioł] na żarze pusty, aby rozgrzał się i rozżarzyła się miedź jego, i roztopiła się wewnątrz niego nieczystość jego, usunięta rdza jego” (w. 11). Niestety, wszelkie działania naprawcze nie odniosły pozytywnego skutku: „Trud nie pomógł i nie zejdzie z niego liczna rdza jego, (nawet) w ogniu rdza jego” (w. 12).

Bóg Izraela chciał oczyścić Jerozolimę, ale do tego była potrzebna współpraca mieszkańców. Tej współpracy jednak zabrakło. Bóg zwraca się bezpośrednio do Jerozolimy i jej mieszkańców, co jest widoczne w zmianie osoby na 2. os. l. poj.: „W nieczystości twojej niegodziwość. Ponieważ chciałem oczyścić ciebie, a nie oczyściłaś się z nieczystości twojej, nie oczyścisz się więcej, aż uśmierzę uniesienie Moje na tobie” (w. 13).

Bóg zostaje nieporuszony w swym postanowieniu dokonania oczyszczenia. Niestety, z tego dobrodziejstwa nie skorzystali mieszkańcy Jerozolimy, którą zaczął oblegać Nabuchodonozor. Wyrok jest więc jednoznaczny: „nie oczyściłaś się z nieczystości twojej, nie oczyścisz się więcej” (w. 13cd). Jerozolima nie rozpoznała czasu swego nawiedzenia. Stała się ofiarą własnej niegodziwości. Odtąd jej największym wrogiem przestał być władca Babilonu, a stał się nim sam Bóg Izraela. Uniesienie Pana zawisło nad miastem³⁹.

Po ludzku rzecz ujmując, stanowisko Boga Izraela, wydawać by się mogło, było kompletnie bezduszne. Wypowiedź prorocka naucza o wielkości odstępstwa narodu, karanego według jego dróg oraz czynów (w. 14). Nie było innego sposobu, aby ocaleni uświadomili sobie wielkość swojego odstępstwa i konsekwencji, do jakich one doprowadziły⁴⁰.

Takiej Jerozolimy nie należało żałować (Ez 24,22-23). Podobnie Ezechiel – w ramach czynności symbolicznych – nie mógł przeżywać żaloby po śmierci swojej żony:

³⁷ JASIŃSKI, *Księga Proroka Ezechiela. Nowy komentarz. Ez 21–25*, 390.

³⁸ Por. A. S. JASIŃSKI, „Bezpieczne zamieszkanie Izraela – orędzie Ezechiela”, *Wrocławski Przegląd Teologiczny* 23/2 (2019) 13, <https://ojs.academicon.pl/wpt/article/view/2318>.

³⁹ Por. JASIŃSKI, *Księga Proroka Ezechiela. Nowy komentarz. Ez 21–25*, 410.

⁴⁰ Por. JASIŃSKI, *Księga Proroka Ezechiela. Nowy komentarz. Ez 21–25*, 417.

„oto Ja zabieram od ciebie przedmiot pożądania oczu twoich w nagłej śmierci. I nie lamentuj. I nie płacz, i nie przyjdzie łza twoja” (Ez 24,16). Ezechiel otrzymał wyjaśnienie braku lamentacji: „Powiedz domowi Izraela. Tak mówi Pan, JHWH: Oto Ja zbezczeszczę sanktuarium Moje, dumę potęgi waszej, rozkosz oczu waszych i tęsknotę duszy waszej. A synowie wasi i córki wasze, których pozostawiliście, od miecza polegną” (Ez 24,21)⁴¹.

Jednak Bóg zapowiada nową rzeczywistość: „W dniu tym przyjdzie uciekinier do ciebie dla powiadomienia uszów. W dniu tym otworzą się usta twoje. Z uciekinierem także będziesz rozmawiał i nie będziesz niemy więcej. I będziesz dla nich znakiem, i poznają, że Ja (jestem) JHWH” (Ez 24,26-27).

To proroctwo wypełniło się w 33. rozdziale: „I stało się w dwunastym roku, w dziesiątym (miesiącu), w piątym (dniu) miesiąca uprowadzenia naszego, przybył do mnie zbieg z Jerozolimy, mówiąc: Zostało zdobyte to miasto. I ręka JHWH była dla mnie w wieczór przed przyjściem zbiega. I otworzył usta moje. Gdy przyszedł do mnie wcześniej rano. I otworzył usta moje, i nie byłem niemym już” (ww. 21-22)⁴².

Oba teksty – Ez 24 oraz Ez 33,21-22 – są kompozycją, w której inkluzją są wyrażenia początkowe, czyli daty. Pierwsza data (Ez 24,1: „I stało się słowo JHWH do mnie w roku dziesiątym, w miesiącu dziesiątym, w dziesiątym [dniu] miesiąca”)⁴³ oznacza rozpoczęcie oblężenia Jerozolimy przez Nabuchodonozora. Druga data (Ez 33,21: „I stało się w dwunastym roku, w dziesiątym [miesiącu], w piątym [dniu] miesiąca uprowadzenia naszego, przybył do mnie zbieg z Jerozolimy, mówiąc: Zostało zdobyte to miasto”)⁴⁴ to dzień, w którym Ezechiel dowiedział się o upadku Jerozolimy. Tematem wspólnym jest Jerozolima – początek jej oblężenia i jej upadek, choć prorok dowiedział się o tym półtora roku później. Mimo że oba teksty dzieli 8 rozdziałów, to jednak jest to kompozycja, która dotyczy przykrych wydarzeń.

Zapowiedź odnowy Izraela znajduje się dopiero w Ez 36,16-38, szczególnie w ww. 24-28, gdzie jest zapowiedziane nawet odnowienie przymierza zawartego na Synaju.

„I wezmę was z narodów, i zgromadzę was ze wszystkich krajów, i wprowadzę was do ziemi waszej. I pokropię was wodami czystymi, i będziecie czyści; z wszystkich nieczystości waszych i ze wszystkich bożków waszych oczyszczę was. I dam wam serce nowe, i ducha nowego dam we wnętrzości wasze, i usunę serce kamienne z ciała waszego, i dam wam serce (z) ciała. I ducha Mojego dam we wnętrze wasze, i uczynię, że (w) nakazach Moich będziecie postępowali, i praw Moich przestrzegali i czynili. I zamiesz-

⁴¹ Przekład za: RUMIANEK, „Księga Ezechiela”, 1289–1290.

⁴² Przekład za: RUMIANEK, „Księga Ezechiela”, 1325–1326.

⁴³ 5 stycznia 588 r. przed Chr.; por. JASIŃSKI, *Księga Proroka Ezechiela. Nowy komentarz. Ez 21–25*, 376.

⁴⁴ 8 stycznia 585 r. przed Chr. Było to półtora roku po upadku Jerozolimy; A. S. JASIŃSKI, *Księga Proroka Ezechiela. Nowy komentarz. Ez 31–35* (Opole 2020) VIII, 271.

kacie w ziemi, którą dałem ojcom waszym, i będziecie dla Mnie ludem, a Ja będę dla was Bogiem”⁴⁵.

Wnioski

1. Badany tekst (Ez 24,1-14) należy do *pars destruens* Księgi Ezechiela, gdzie są wyrocznie przeciw Izraelowi. W Ez 25–32 są wyrocznie przeciw obcym narodom.
2. Zapowiedź odnowy Izraela znajduje się w *pars construens* (Ez 33–48); szczególnie w Ez 36,24-28 są konkretne zapowiedzi przemiany wraz z odnowieniem przymierza na Synaju. W tym kontekście badany tekst zapowiada to, co będzie treścią wizji prorockiej, a mianowicie odnowienie narodu wybranego.
3. Obraz Boga, jaki wyłania się z Księgi Ezechiela, to Bóg Wszchemogący. Bóg Izraela może wszystko uczynić, nawet Nabuchodonozora uczynić narzędziem karania zarówno Izraela, jak i Egiptu. W drugim fragmencie (Ez 25,15-27) jeszcze dobitniej widać wszechmoc Boga, ponieważ pozwoli On na zniszczenie świątyni jerozolimskiej, gdyż była sprofanowana przez „dom Izraela”.
4. Należy nadal prowadzić badania nad retoryką hebrajską w Księdze Ezechiela, gdyż w większość wyroczni i wizji nadal nie jest opracowana.

Data wpłynięcia: 2021-05-05;

Data uzyskania pozytywnych recenzji: 2021-11-24;

Data przesłania do druku: 2021-12-30.

References:

- ALLEN, L. C., *Ezekiel 20–48* (Word Biblical Commentary 29; Dallas 1990).
- ALLEN, L. C., „Ezekiel 24:3-14: A Rhetorical Perspective”, *The Catholic Biblical Quarterly* 49/3 (1987) 404–414.
- BLOCK, D. I., „Ezekiel’s Boiling Cauldron: A Form-Critical Solution to Ezekiel 24:1-14”, *Vetus Testamentum* 41/1 (1991) 12–37.
- BLOCK, D. I., *The Book of Ezekiel, Chapters 1–24* (New International Commentary on the Old Testament; Grand Rapids, Mich. 1997) I.
- BOSOWSKI, J., „Gli oracoli di distruzione contro l’Egitto Ez 29–32 alla luce della retorica ebraica”, *Studi del settimo convegno RBS* (ed. F. GRAZIANO – R. MEYNET – B. WITEK; Rhetorica Biblica et Semitica 30; Leuven – Paris – Bristol, CT 2021) 81–100.

⁴⁵ Przekład za: A. S. JASIŃSKI, *Komentarz do Księgi proroka Ezechiela. Rozdziały 31–39* (Opolska Biblioteka Teologiczna 143; Opole 2014) 213–219.

- CYLKOW, I., *Księga Ezechiela Yehezkel* (Kraków 2010).
- CZERSKI, J., *Apokalipsa Świętego Jana: wstęp i komentarz. Część 1. Ap 1–3* (Opole 2018).
- GREENBERG, M., *Ezechiel 21–37* (Herders Theologischer Kommentar zum Alten Testament; Freiburg – Basel – Wien 2005) II.
- JASIŃSKI, A. S., „Bezpieczne zamieszkanie Izraela – orędzie Ezechiela”, *Wrocławski Przegląd Teologiczny* 23/2 (2019) <https://ojs.academicon.pl/wpt/article/view/2318>.
- JASIŃSKI, A. S., *Komentarz do Księgi proroka Ezechiela. Rozdziały 31–39* (Opolska Biblioteka Teologiczna 143; Opole 2014).
- JASIŃSKI, A. S., *Księga Proroka Ezechiela. Nowy komentarz. Ez 21–25* (Opole 2019) VI.
- JASIŃSKI, A. S., *Księga Proroka Ezechiela. Nowy komentarz. Ez 31–35* (Opole 2020) VIII.
- KOEHLER, L. – BAUMGARTNER, W. – STAMM, J. J., *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu* (ed. P. DEC; Prymasowska Seria Biblijna; Warszawa 2013) I.
- MEYNET, R., *Treatise on biblical rhetoric* (International Studies in the History of Rhetoric 3; Leiden – Boston 2012).
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu: najnowszy przekład z języków oryginalnych z komentarzem* (Biblia dla Rodziny; Częstochowa 2013).
- POPOWSKI, R., *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu wydanie z pełną lokalizacją greckich basel, kluczem polsko-greckim oraz indeksem form czasownikowych* (Prymasowska Seria Biblijna; Warszawa 2006).
- RUMIANEK, R., „Księga Ezechiela”, *Prorocy: hebrajsko-polski Stary Testament: przekład interlinearny z kodami gramatycznymi, transliteracją i indeksem słów hebrajskich* (ed. A. KUŚMIREK; Prymasowska Seria Biblijna; Warszawa 2008).
- STRONG, J., *Hebrajsko-polski i aramejsko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów hebrajskich i aramejskich oraz kodami Baumgartnera* (Prymasowska Seria Biblijna; Warszawa 2017).
- ZIMMERLI, W., *Ezekiel 1: A Commentary on the Book of the Prophet Ezekiel, Chapters 1–24* (Hermeneia: A Critical and Historical Commentary on the Bible; Augsburg 1979).

Jerzy Bosowski – doktor teologii w zakresie teologii biblijnej. Praca doktorska o tytule: *Wyrocznie przeciw Egipcjom Ez 29–32 w świetle retoryki hebrajskiej*, obroniona na Wydziale Teologicznym UO. Członek Stowarzyszenia Biblistów Polskich (SBP 365). Obszary badań naukowych: retoryka biblijna, ze szczególnym uwzględnieniem retoryki hebrajskiej, Księga Ezechiela.